

950623-1

Filosofie žije myšlením. Myšlení však je vždy myšlením něčeho a o něčem. Myšlením se tedy filosofie vztahuje k „něčemu“. Dopustili bychom se předčasného zjednodušení, kdybychom řekli, že se vztahuje ke „skutečnosti“: Především bychom musili napřed vyjasnit, co míníme „skutečností“. To není ostatně problém jen ve filosofii a pro filosofii. Geometrie se zabývá např. útvary v rovině nebo v prostoru, tj. geometrickými obrazci nebo „tělesy“. Je kupř. krychle nebo koule „skutečná“? Je „skutečný“ trojúhelník nebo elipsa? Je „skutečná“ sinusoida nebo hyperbola? Je vidět, že musíme přinejmenším rozlišovat mezi skutečnostmi „ideálními“ a „reálnými“. Reálná koule je vždycky jen přibližným napodobením přesné, dokonalé koule, koule „ideální“ (termín nám připomíná Platóna resp. jeho nauku o idejích). Co to však je ona „ideální“ skutečnost. To není pouhá naše představa, neboť představa také zůstává vždy pouhým přiblížením k oné dokonalé kouli, neboť ani představa není nikdy dokonalá. Kromě toho musíme přísně rozlišovat mezi představou jako tím, co aktivně představuje (jakožto představující) a mezi představou jako tím, co je představováno. Pak nám ovšem žádná teorie představování nemůže pomoci, takže se můžeme zase vrátit k myšlení, s nímž jsme začali. Také v myšlení musíme rozlišovat myslící a myšlené, jinak řečeno myšlenkový akt a myšlení předmět. Uvažujeme-li o „skutečnostech“, nejde nám o sám akt uvažování, ale o ony skutečnosti. (Jindy tomu může být naopak, a filosofie je velice interesována právě na tom, jak to je vůbec možné, že se naše myšlenkové akty vztahují k něčemu jinému, co už není jejich sloičkou ani součástí; jde tu o otázku tzv. intencionality myšlení.)

Řešení naznačeného problému je možné jen tehdy, připustíme-li, že myšlení je s to vytvořit, „zkonstruovat“ jakési modely, na nichž si zprvu myšlenkově ověřuje, zda „odpovídají“ nějaké skutečnosti reálné. Velmi důležité je uvědomit si, že tyto modely nejsou jenom nějakou soukromou, vnitřní, subjektivní záležitostí myslícího, nýbrž že mají jakousi svou stabilitu, svébytnost, ani „skutečnost“. Je to „výtvor“ myšlení, který není jen nahodilý, ale je možno se o něm domluvit s jinými lidmi. A nejenom to: řečeno slovy Ovidiovými, vytvoření takového modelu může mimořádně příznivém případě představovat ono dílo“kovu trvalejší“, o němž sní básník. Trojúhelník, na nějž myslil Thalés a Pythagoras a všichni další, je naprosto týž trojúhelník, na který myslí všichni lidé na světě, pokud vůbec vědí něco o trojúhelníku. Bylo by dost divné, kdybychom lidmi postavené domy a mosty atd. považovali za skutečné, ačkoliv tu nejsou „od přírody“, zatímco trojúhelníky a kružnice a krychle atd. bychom považovali za pouhé „výmysly“. Trojúhelník je vymyšlení stejně jako most, a nic to nemůže ubrat na jeho zvlášť sice, ale nepochybné skutečnosti.

Je tedy zřejmé, že myšlení se může vztahovat – a dokonce se především vztahuje – ke svým, tj. myšlenkovým modelům. Řekne-li botanik: toto je mateřídouška, prohlašuje tím, že určitá jednotlivá rostlina zcela odpovídá ideálnímu modelu „dokonalé mateřídoušky“, totiž příslušné taxonomické jednotce, na které se shodli také ostatní botanici. Význam takových myšlenkových modelů spočívá právě v tom, že je lze úspěšně aplikovat na „reálnou skutečnost“. A nejenom dodatečně: takový model může sloužit jako plán, projekt skutečnosti, která podle něho bude teprve „uskutečněna“, realizována. Způsob, jakým je nasouzen nějaký pojem (nebo celá pojmově zpracovaná teorie, a tedy také způsob, jakým je ustaven, konstituován nějaký myšlenkový model, tj. intencionální předmět, má tedy mimořádnou důležitost také praktickou, neboť dalekosáhle ovlivňuje způsob, jakým s takovým „předmětem“ reálným nebo realizovaným potom nakládáme, jak se vůči němu chováme, a kam nás to spolu s ostatními lidmi posléze dovede.

Jaký má tedy smysl zkoumání možností takového myšlení, které neopouští náročnost pojmového myšlení, ale neche každý pojem nutně spojit s příslušným intencionálním předmětem, nýbrž spojit jej někdy také s nepředmětem? K tomu cíli musíme nejprve ujasnit, co to všechno s sebou nese, když mluvíme o intencionálním předmětu nebo o reálném předmětu, zkrátka o předmětné skutečnosti a o její předmětnosti. Otázka vypadá abstraktně, ale jde vposledu o velmi „konkrétní“ a krajně naléhavé záležitosti, které se týkají života každého jednotlivce i celých společenství a společností, celé jedné kultury (evropské).

(Emmeloord, 950623-1, ráno.)